

*Oponentský posudek habilitační práce Jiřího Brňovjába, Šlechticem z moci úřední.
Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705-1790*

Jiří Brňovjáb je zkušeným badatelem k dějinám šlechty v 18. a 19. století a má za sebou bohatou publikační činnost. Připomenout lze hned několik knižních titulů v ediční řadě *Nobilitas in historia moderna*, na kterých se podílel v průběhu posledního desetiletí jako editor i jako autor: z nich bych zvláště vyzvedl edici pamětí Bernarda Skrbenského z Hřiště. Brňovjábovy studie, kapitoly v knihách i monografie se dotýkají zejména problematiky sociální mobility, správních dějin a též heraldiky novověku. Ke svému habilitačnímu spisu tak přistoupil perfektně odborně vybaven a s důkladnými zkušenostmi; na jeho knize, která je nejen určitým završením dosavadních studií, ale současně jejich rozvinutím a prohloubením, je to rozhodně znát.

Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že jde o téma poměrně úzké a exkluzivní, opak je pravdou. Udělování šlechtických titulů a rovněž udílení inkolátu (zemského obyvatelství) představovalo vždy výrazné politikum. Navíc vzestup měšťanstva a některých jeho profesních skupin završený udělením nobilitace je vynikajícím zrcadlem toho, které vrstvy ve společnosti byly právě na vzestupu. Autor tak řeší celou řadu otázek, které se týkají společenských procesů v postupně se modernizující habsburské monarchii. Navíc věnuje zaslouženou pozornost právnímu aspektu nobilitací, v čemž jde opět zcela nevyšlapanou cestou. Je třeba rovněž připomenout, že ačkoliv nobilitačním listinám a šlechtické heraldice se badatelé věnují poměrně pilně, procesu udílení šlechtických titulů, jejich motivací apod. už podstatně méně. V tom je Brňovjáb téměř průkopníkem, stejně jako v řešení s tím souvisejících otázek z pomezí sociálních dějin a dějin práva.

Pramenná základna k Brňovjábově práci je sice poměrně bohatá (zejména šlechtický archiv, který vznikl přemanipulováním příslušných spisů z fondů České dvorské kanceláře a Česko-rakouské dvorské kanceláře, salbuchy), ale poněkud jednostranná. Pramenná analýza dává dobrou možnost statistického vyhodnocení nobilitací, ale o samotném rozhodovacím procesu, pro který neexistují žádné normativy, vypovídá jen málo. Chybí především – až na výjimky – prameny osobní povahy z rodových archivů, jež se z prostředí „nové šlechty“ dochovaly jen výjimečně. Bedlivá pozornost, kterou autor věnuje formálnímu průběhu nobilitačního řízení, vede pak k tomu, že ke slovu přichází též diplomatická analýza nobilitačních listin. I s tou se autor vyrovnal více než se ctí.

Časové vymezení práce počínající nástupem Josefa I. a dovedené do konce vlády Marie Terezie je sice formální, ale logické. Období zkoumaných 75 let je možno označit za přelomové v tom smyslu, že se zde hlásí jednoznačně modernizační prvky v posuzování zásluh při udílení šlechtických titulů. Celkem bylo v tomto období uskutečněno 1225 nobilitací pro české země, což je opravdu až překvapivě vysoké číslo. Poměrně specificky se přitom vyvíjela situace ve Slezsku, kterým se Brňovják dlouho detailně zabýval, a je proto schopen zajímavě poukázat na rozdíly oproti českomoravským poměrům. K oněm zmíněným modernizačním prvkům patří, jak autor velmi správně zdůrazňuje, rostoucí požadavky na vzdělání, respektive speciální kvalifikaci – hlavně právní – pro výkon úřednických funkcí v celé státní správě. To se odrazilo i v požadavcích na kvalifikaci žadatelů o šlechtictví. Jelikož ale stále přetrvávala podmínka šlechtictví pro výkon vyšších úředních funkcí, objevil se v žádostech i motiv vyžadovaného stavu pro úřad, jenž dotyčný zastává či o něj usiluje. Další motivy nobilitačních žádostí se mohou jevit na první pohled jako tradiční – získání inkolátu a obecněji šlechtictví jako potvrzení dosaženého sociálního statusu a současně nabytí sociálního kapitálu (autor se tu hlásí k teorii Pierra Bourdieu o sociálním, kulturním etc. kapitálu), který mohl být zdrojem či předpokladem dalšího vzestupu.

Analýza žádostí o nobilitace patří k nejzajímavějším a také nejzáslužnějším partiím Brňovjákovy práce a lze spolu s autorem jen litovat, že se nezachovaly také zamítnuté žádosti. Uváděné argumenty žadatelů sahají od osobních zásluh přes doklady urozenosti až po akcenty na osobní kvalifikaci. Brňovják se pohybuje v tomto terénu suverénně a umí na jejich základě těchto žádostí dobře vystihnout obecnější dobové tendence. V těchto pasážích přináší podle mého názoru nejčennější a nejzajímavější závěry. Prezentace kvantifikovatelných výsledků a závěrů doplňují na několika místech biografické mikrosondy, které text příjemně oživují – příkladem může být pasáž Jindřichu Vilémovi Vlčkovi-Wilczekovi (s. 198-199).

Je opravdu nesnadné nalézt v této práci nedostatky a opomenutí. Jde vsuktu jen o marginální záležitosti, je nicméně oponentovou povinností zmínit se o nich. Tak tedy - vykonaná kavalírská cesta je jistě pozoruhodným argumentem pro získání nobilitace; dodal bych, že nižší šlechtici a někdy i měšťané mohli tuto cestu podniknout v roli komorníků doprovázejících příslušníky vyšší šlechty; „gentilhome“ Vilém de la Haye u Jana Kristiána Eggenberga nebyl pážetem, ale právě takovým komorníkem (s. 264); studované obory jako byla geografie, historie či ekonomie bych neřadil mezi „šlechtická cvičení“ – k těm patřily různé fyzické aktivity (šerm, tanec, jízda na koni)

- v seznamu literatury postrádám závažnou práci Petry Vokáčové *Příběhy o hrdé pokoře* (Praha 2014)
- v popisce k fotografii Haugvicova sochařského portrétu by mělo být uvedeno, že jde o součást pomníku Marie Terezie ve Vídni od Caspara Zumbusche (s. 78)
- autorem práce o poštovníctví v pozn. 28 na s. 183 je Jan Hájek, nikoli Jiří Hájek
- Adam Jindřich von Steinau, sasko-polský (a také benátský) maršál nepocházel z Pruska, ale z Horních Frank (s. 197)
- Tereziánská rytířská akademie nebyla „oddělena 1755 od Theresiana“, jde o stále o jeden a tentýž ústav, založený panovnící roku 1746 ve čtvrti Favoriten; jiným založením byla Tereziánská vojenská akademie ve Vídeňském Novém Městě, založená roku 1751 (s. 263)
- drobná pochybení v místních jménech: správně Rjeka, nikoli Rieka (s. 207), Helmstedt, nikoli Helmstadt (s. 256).

Jak z výše řečeného vyplývá, máme před sebou velmi kvalitní historickou práci na dosud jen minimálně zmapované téma. Struktura práce je logická, použité metody (včetně pomocných věd historických a historicko-právních postupů) jsou adekvátní. Autor velmi přesně formuluje své závěry. Brňovjákova habilitační práce takto bezezbytku naplňuje požadavky kladené na habilitační práce v oboru historie.

V Praze 29. června 2017

doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

Filozofická fakulta UK

